

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 9 (52)

Заснований в 1996 році

Рівне – 2014

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 9 (52). — Рівне: РДГУ, 2014. — 216 с.

Збірник наукових праць містить статті за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної дидактики в контексті вимог інформаційного суспільства», проведеної в Рівненському державному гуманітарному університеті 17-18 жовтня 2013 р., із загальнодидактичних проблем, використання особистісно-зорієнтованого і компетентнісного підходів, інформаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій, зарубіжного досвіду у підготовці фахівців різних напрямів.

Матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних працівників, викладачів та студентів вищих і професійно-технічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Безкорвайна Ольга Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Руденко Володимир Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного університету);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 8 від 28.03.2014 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додатки до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8 і від 30.03.2011 р. № 1 – 05/3).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 10 — 1.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2014

ЛІТЕРАТУРА

1. Давыдов В.П. Теоретические и методические основы моделирования профессиональной подготовки специалистов / В.П. Давыдов, О.Х. Рахимов // Инновации в образовании. – 2002. – №2. – С.62-83.
2. Штофф В.А. Проблема методики научного познания / Виктор Александрович Штофф. – М.: Высшая школа, 1979. – 169с.

В.Н. РАСКАЛИНОС. ХАРАКТЕРИСТИКА МОДЕЛИ ФОРМИРОВАНИЯ РЕФЛЕКСИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ

Резюме. В статье предложено методологическое и теоретическое обоснование модели формирования рефлексивной компетентности будущих социальных педагогов. Дается подробное описание и характеристика каждого из составляющих блоков модели: целевого, теоретико-методологического, содержательно-организационного, результативного. Целевой блок охватывает цель, сформулированную на основе социального заказа. В теоретико-методологическом блоке описывается парадигма, подходы и принципы формирования компетентности. В организационно-деятельностном блоке рассматриваются педагогические условия, влияющие на формирование рефлексивной компетентности и обеспечивающие развитие, как отдельных компонентов, так и ее в целом. Результативный блок посвящен особенностям определения результативности процесса.

Ключевые слова: модель, рефлексивная компетентность, социальный педагог, компоненты компетентности.

V.N. RASKALINOS. CHARACTERISTICS MODEL FOR THE FORMATION OF REFLECTIVE COMPETENCE OF FUTURE SOCIAL TEACHERS

The summary. The article proposes the methodological and the theoretical basis for the model of formation of reflective competence of future social teachers and provides the detailed description and characterization of each of the components of the model blocks: target, theoretical and methodological, organizational-active, effective. Target unit covers the target setting on the basis of the social order. The theoretical and methodological unit describe the paradigm, approaches and principles of formation of competence. The organizational-active unit discusses the pedagogical conditions that influence the formation of reflective competence and ensure the development of both individual components and its overall. Effective unit is devoted to the characteristics determining the effectiveness of the process.

Key words: model, reflective competence, social teacher, the components of competency.

Одержано редакцією 06.12.2013 р.

УДК: 37.015.31:373.5.011.3 – 051

Н.Л. СИДОРЧУК

ПЕДАГОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ ЯК ВИЯВ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

Резюме. У статті проаналізовано сутність та функції педагогічної рефлексії. Охарактеризовано основні рівні педагогічної рефлексії, визначено роль рефлексії як чинника вияву творчого потенціалу особистості педагога.

Ключові слова: педагогічна рефлексія, педагогічна діяльність, професійна самосвідомість, ранг педагогічної рефлексії.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими завданнями. Основні процеси демократизації та гуманізації сучасної освіти потребують компетентного педагога, здатного до розв'язання стратегічних завдань для створення психологічного простору для розвитку особистості студентів у навчально-виховному середовищі. Сучасні уявлення про психологічні особливості педагогічної діяльності, яка відбувається за законами спілкування, свідчать про значущість особистісних утворень педагога, зокрема, його ціннісних орієнтацій, професійних установок, особливостей професійної самосвідомості.

На жаль, сучасні освітні стандарти більшою мірою спрямовані на озброєння майбутнього викладача знаннями, ніж на формування його професійно-значущих особистісних характеристик. Система освіти в результаті реформування відчуває гостру нестачу професійно підготовлених кадрів із розвиненою педагогічною рефлексією, необхідною як для творчої самореалізації, так і для успішної інноваційної діяльності. Тому дослідження ролі педагогічної рефлексії набуває наразі особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Серед сучасних розробників теорії педагогічної рефлексивної діяльності слід відзначити підходи А.Карпова, І.Семенова, С.Степанова. Визнає рефлексію як головний елемент у системі діяльності, що виконує складну функцію саморегуляції людини у світі К.Вазіна. На її думку, рефлексія блокує діяльність за старими зразками і відкриває нові шляхи для мислення й дії, коли має місце відхилення від зразка-норми діяльності людини та усвідомлюється незадоволеність власною діяльністю або зразком.

У працях вітчизняних і зарубіжних психологів, які досліджують особистість, рефлексивність як особистісна якість співвідноситься із самосвідомістю як здатністю правильно оцінювати себе та своє місце у світі (Б.Ананьєв, Л.Виготський, О.Леонтьєв, В.Мясищев та ін.) із самоставленням, самоактуалізацією, самореалізацією (Г.Балл, О.Бодальов, І.Кон, Д.Леонтьєв, В.Петровський, О.Реан, В.Слободчиков, А.Фурман та ін.). Дослідниками встановлено, що провідна пізнавальна функція рефлексії реалізується як усвідомлення

засобів розв'язання поставлених задач через визначення шляхів їхнього пошуку. Для рефлексивної діяльності як загального феномена характерні сутнісні властивості діяльності: цілеспрямованість, предметність, осмисленість, перетворювальний характер і взаємозв'язок усіх її структурних компонентів.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні педагогічної рефлексії як основного чинника вияву творчого потенціалу педагога в системі вирішення професійних завдань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уперше поняття “рефлексія” було розкрито представниками філософської науки. Це явище тлумачилось як процес розуміння людиною того, що відбувається в її свідомості. В психології рефлексія розглядалась як джерело знань людини про свій внутрішній світ, який не має зв'язків із чуттєвим пізнанням. Узагальнюючи підходи до розуміння феномену рефлексії, А.Огурцов визначає наявність двох основних традицій: філософсько-гносеологічної та герменевтико-екзистенційної. У філософсько-гносеологічній традиції рефлексія розглядається як “мислення про мислення”, яке зробило об'єктом пізнання саме себе. Герменевтико-екзистенційний підхід аналізує механізми та способи функціонування рефлексії у контексті спілкування як процес розуміння себе та іншого, формування образів свого та чужого “Я”.

На думку В. Слободчикова, проблема рефлексії є проблемою визначення свого способу життя [14, 181]. Вчений розрізняє два основні способи існування людини. По-перше, життя як природний процес, у середині якого знаходиться людина та її активність регулюється зовнішньою рефлексією, котра формує феноменологічний план свідомості, заповнений продуктами колективної свідомості, що усвідомлюються як зміст свого “Я”. По-друге, життя, в якому людина виходить за межі його безперервного процесу, де свідомість активується внутрішньою рефлексією. С. Рубінштейн описує роль рефлексії в такому способі життя: “Вона ніби зупиняє неперервний процес життя і виводить людину за його межі. Людина наче займає позицію над життям. Це вирішальний поворотний момент. Тут починається або шлях до душевної спустошеності, морального скептицизму, цинізму (або в менш гострих формах до моральної нестійкості), або інший шлях – до побудови морального людського життя на новій, свідомій основі. З появою рефлексії пов'язано філософське осмислення життя” [12, 348].

У сучасних наукових дослідженнях рефлексія розглядається у зв'язку з проблемою творчості. Відтак, І.Семенов, С.Степанов [13; 15] досліджують рефлексію у процесі розв'язання творчих завдань. Творчий процес вимагає від людини адекватного рефлексивного способу здійснення “Я”, виходу за межі себе, мобілізації ціннісних та інтелектуальних ресурсів. Розв'язання проблемної ситуації та подолання когнітивного конфлікту можливі за рахунок створення особистісно-інтелектуальної цілісності “Я”. Тобто творчий процес передбачає переосмислення людиною як образів предметної ситуації задачі, так і образів особистості, з якими ототожнює себе “Я” під час переживання конфлікту. Результатом цього процесу є виникнення нових психічних утворень, пов'язаних із продуктивною самозміною та саморозвитком. І. Семенов і С.Степанов наголошують, що такий підхід дозволяє розуміти рефлексію як процес переосмислення. Залежно від предмету переосмислення розрізняється інтелектуальна й особистісна рефлексія [15].

Г.Щедровицький розглядає рефлексію як механізм природного розвитку діяльності [18]. Він досліджував положення про вивчення рефлексії з позиції ідеї кооперації діяльностей. На основі цієї ідеї будується схема “рефлексивного виходу” за межі діяльності у випадку неможливості її здійснення. Так, при виникненні ускладнень суб'єкт діяльності здійснює рефлексію, яка передбачає зупинення діяльності й розгортання аналізу “старої” діяльності. Перейшовши в позицію нової діяльності, суб'єкт знаходить засоби створення смислів, які надають йому змогу зрозуміти й описати попередню активність. Друга діяльність поглинає першу як матеріал. Механізм поглинання дозволяє будувати системи кооперації діяльностей позицій. Відтак, В.Рубцов, А.Тюков, Г.Щедровицький вважають, що колективне розв'язання проблем в організаційних системах найкраще демонструє виникнення рефлексивних процесів. Основна специфіка цих процесів зумовлюється різноманітними ситуаціями (пізнавальними, моральними, поведінковими) соціального буття людини, які вимагають розвиненого вміння скоординувати свою дію з діями інших. Продовженням цієї традиції вивчення рефлексії є теоретико-експериментальні дослідження М.Найденова феномену груп-рефлексії [11].

Великого значення явищу рефлексії надають розробники суб'єктного підходу до вивчення особистості. Так, В.Слободчиков вважає, що рефлексія є центральним феноменом суб'єктності. Перегукуються з ним думки О.Кузьміна, який зазначає, що рефлексія забезпечує пошук особистісного смислу як засобу подолання перешкод у системі діяльності. Означений пошук здійснюється за допомогою аналізу багатьох цінностей. Кожна цінність співвідноситься з “Я” та конкретною ситуацією, переживається в цьому співвідношенні та завершується вибором однієї з них [5, 186]. Ця ідея співзвучна відомому висловлюванню В.Франкла про те, що людина як духовна істота піднімається над ситуацією, долає свою одиничність, змінює ставлення до ситуації внаслідок знаходження смислу. В процесі пошуку смислу людина відкриває для себе такі цінності, як творчість, свобода думки, добро, любов, захист власної гідності. Безперечно, що рефлексія знаходить своє відображення також у процесах соціальної взаємодії. У психології цей бік рефлексії прийнято називати соціальним.

Отже, поняття рефлексії розглядалося представниками психологічної науки у зв'язку з вивченням широкого кола психічних явищ. Так, рефлексія визначалась як: пояснювальний принцип розвитку пізнавальних процесів, механізм самосвідомості, специфічний вид пізнання, рівень ієрархічно організованого мислення та механізм саморозвитку особистості механізм виникнення нової діяльності, процес створення віртуальних світів і умова досягнення свободи особистості, мета системний рівень організації психіки, на якому вона стає сама для себе предметом власної регуляції.

Огляд підходів до розуміння явища рефлексії у психологічній науці дозволяє здійснити такі узагальнення. Рефлексія розглядається як функція свідомості, спрямованої на самопізнання певних перешкод, що виникають у предметній діяльності, соціально-психологічній взаємодії або проблемній ситуації. Означена функція активується внаслідок загострення внутрішніх і зовнішніх суперечностей, за наявності когнітивного конфлікту й забезпечує зміну позиції особистості до себе як суб'єкта пізнання, діяльності й спілкування. Продуктом рефлексії є пошук й створення особистістю нових смислів, цінностей як якісних складових самосвідомості особистості, що істотно змінюють її ставлення до себе, до інших і предметної ситуації. Результатом рефлексії є особистісний розвиток.

Положення про природу рефлексії стали теоретичною основою для розуміння особливостей рефлексії педагога в професійній діяльності. Характеристика рефлексії у структурі педагогічної праці представлена у дослідженнях І. Зимньої, К. Кашапова, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткина, А. Маркової, С. Мусатова, В. Семиченко, С. Степанова та ін.

Аналіз багатьох джерел засвідчив неоднозначність розуміння онтологічних аспектів рефлексії педагога в теоретико-прикладних дослідженнях. Так, у межах структурно-функціонального підходу до аналізу педагогічної діяльності Н.Кузьміна розглядає рефлексію як психічний процес, що обслуговує конструктивний, організаційний, комунікативний і проєктувальний компоненти діяльності викладача [6]. А. Маркова, спираючись на розуміння особистості педагога як суб'єкта педагогічної діяльності та суб'єкта спілкування, розглядає рефлексію у зв'язку з певними групами педагогічних умінь [7]. І.Зимня пов'язує педагогічну рефлексію з професійною самосвідомістю викладача як суб'єкта педагогічної діяльності, соціально відповідального за виховання та навчання інших людей [2]. Особливої уваги заслуговує підхід до розгляду педагогічної рефлексії, представлений у дослідженнях Ю.Кулюткина [10]. Вчений розглядає ідею про необхідність розуміння психологічної структури діяльності педагога як процесу рефлексивного управління діяльністю студента, головним завданням якого є постановка студента в позицію активного суб'єкта власної діяльності, розвитку в нього здатності до самоуправління.

Отже, з позиції методології та логіки діяльності педагога є мета-діяльність відносно діяльності студента. Процес кооперації діяльності викладача і студента забезпечує не тільки досягнення спільної мети, але є умовою розвитку саморегуляції та самозміни особистості студента та викладача.

Рефлексія та рефлексивні процеси виявляються у: розробці предметного змісту діяльності студентів, що потребує визначення змісту навчального матеріалу; побудові форм спільної діяльності під час опанування основних дидактичних завдань; усвідомленні педагогом власної діяльності, коли сама діяльність виступає для викладача як спеціальний предмет аналізу, осмислення та оцінки. Стосовно цього Ю.Кулюткин зазначає, що необхідність рефлексивного ставлення до власної діяльності викликана тим, що індивідуальна діяльність педагога набуває результативності лише в загальній системі навчально-виховної роботи навчального закладу як соціального інституту. Педагогічна рефлексія педагога забезпечує як об'єктивацію власного досвіду, так і розуміння досвіду інших [10, 77-78].

Таким чином, аналіз поглядів учених на сутність рефлексії в педагогічній діяльності показав неоднозначність розуміння її змісту, функцій, феноменології. Невідповідність в оцінках щодо рефлексії є наслідком різних теоретичних моделей структури педагогічної діяльності та особистості викладача. Так, рефлексія розуміється як: окрема властивість особистості; педагогічне вміння; функціональний компонент педагогічної діяльності; вияв професійної самосвідомості педагога; принцип організації педагогічної діяльності як мета діяльності.

Вихідною позицією щодо розгляду педагогічної рефлексії є розуміння сутності педагогічної діяльності як кооперації діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу, результатом якої є становлення їх суб'єктності (С.Рубінштейн, Г.Щедровицький, Ю.Кулюткин). Центральним елементом кооперації діяльності суб'єктів педагогічного процесу є соціально-психологічна взаємодія як система взаємоспрямованих дій, що породжують їхні взаємозв'язки, спільні переживання, викликають зміни в позиціях, установках, когнітивних утвореннях і поведінковій активності. Змістовна складова цієї взаємодії виявляє систему ставлень учасників до навчально-виховного процесу як соціально заданої діяльності, що здійснюється в певному соціокультурному контексті та виявляється в рефлексивних позиціях. Провідна роль у організації взаємодії в педагогічній ситуації належить педагогу.

Спираючись на результати теоретико-експериментальних досліджень [10], рефлексивні позиції М.Найдьонов аналізує в площині особистісних утворень, яка забезпечує осмислення функцій, пов'язаних із предметним змістом самої діяльності (навчальної, виховної, соціально-педагогічної, самоосвітньої) та визначає функціонування ціннісно-сміслової сфери особистості, яка виявляється в системі її ставлень до професійної діяльності.

Таким чином, у широкому розумінні *педагогічна рефлексія* – це система мовно-мисленнєвих процесів, що забезпечують функціонування професійної самосвідомості, реалізацію цілей навчання, виховання в системі педагогічної взаємодії. Педагогічна рефлексія виявляється в рефлексивних позиціях як станах самосвідомості, спрямованих на відображення власних дій, переживань та дій і переживань інших суб'єктів педагогічної взаємодії. Ці стани пов'язані з наявністю когнітивного конфлікту або гострого протиріччя, яке унеможливує реалізацію педагогічних цілей наявними способами та знаннями. Функція рефлексії полягає у переосмисленні викладачем своїх стратегій і прийомів педагогічної взаємодії. Результатом цього переосмислення є не тільки вибір суб'єктивно нових технологічних прийомів педагогічної взаємодії, але й зміна ставлення як до студентів,

так і до власної особистості. Отже, рефлексія викладача є своєрідним інструментом для визначення обмежень в системі професійної діяльності. Тобто функція рефлексії виявляється у стимуляції процесу професійної ідентичності особистості педагога. За допомогою рефлексії він має змогу не тільки зрозуміти межі власного професійного досвіду, але й визначити його цінність для себе та педагогічної спільноти.

Рефлексивні процеси забезпечують інтеграцію суб'єктних просторів буття особистості педагога як суб'єкта діяльності, відносин і пізнання, обумовлюють цілісність професійного "Я", сприяють становленню професійної самосвідомості. Рефлексія забезпечує пошук нового смислу та формування нових цінностей, що дозволяють долати професійні деформації, сприяють формуванню нових суб'єктних якостей педагога, є фактором професійного розвитку.

Численні результати теоретико-експериментальних досліджень засвідчили наявність рівнів рефлексії або рангів [5]. Ранг рефлексії має зв'язок із мірою свободи особистості, її здатністю до самозмін і духовного зростання. Він характеризує міру сформованості особистості викладача як суб'єкта педагогічної діяльності та суб'єкта власного внутрішнього світу. *Нульовий ранг* рефлексії свідчить про здатність викладача організувати та здійснювати початково-виховний процес на рівні організації навчальної діяльності студентів, яку він сприймає як складову власної діяльності. Це може виявлятися, наприклад, в тому, що при реалізації процесу педагогічних цілей не враховується індивідуальні особливості студентів, їх готовність до прийняття навчальних цілей. Центральною фігурою педагогічної взаємодії є сам викладач. Дії студентів сприймаються як вторинні, залежні від дій викладача. Педагог усі труднощі в реалізації професійних завдань пов'язує із зовнішніми обставинами. Цей ранг рефлексії є виявом ставлення до професійної діяльності як засобу.

Перший ранг педагогічної рефлексії характеризується орієнтацією педагога на відображення та розуміння переживань і думок усіх учасників навчально-виховного процесу. Цей ранг визначається також тим, що сам педагог сприймає себе з позиції соціально заданих професійних нормативів. Наприклад, як послідовника розвивального методу навчання, або прибічника проблемного навчання. Труднощі та перешкоди в реалізації професійних завдань педагог пов'язує з порушенням ним технології роботи. В межах зазначеного рангу викладач виконує функцію засобу в досягненні мети професійної діяльності.

Другий ранг педагогічної рефлексії виявляється у здатності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії в організації навчально-виховного процесу. Важливою ознакою цього рівня педагогічної рефлексії є готовність педагога переосмислювати професійно-особистісні цінності у вимірі духовних і соціокультурних цінностей. На цьому рівні професійна діяльність асоціюється зі способом життя та повною самоактуалізацією особистості.

Педагогічна діяльність завжди має творчий характер, викладач виступає як автор власної технології організації початково-виховного процесу, що акумулює досягнення передового педагогічного досвіду та сприяє вияву всіх потенційних можливостей особистості студента. Труднощі та перешкоди в реалізації професійних завдань педагог сприймає як можливість самовдосконалення. Саме цей рівень педагогічної рефлексії дозволяє виявити особистісний потенціал педагога та забезпечити оптимальні умови для педагогічної творчості.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, розуміння сутності педагогічної діяльності як кооперації діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу та визначення їх взаємодії як центрального елементу цієї кооперації дозволяє розглянути педагогічну рефлексію як систему процесів, що забезпечують аналіз цілей, завдань, способів, прийомів і предметного змісту самої педагогічної діяльності, викликають трансформацію особистісного ставлення до себе та інших учасників педагогічної взаємодії. Педагогічна рефлексія активізується за наявності когнітивного конфлікту або гострого протиріччя, яке унеможливує реалізацію педагогічних цілей педагогом наявними способами та знаннями. Рефлексивні процеси забезпечують усвідомлення обмежень і перешкод в організації власної діяльності та викликають саморозвиток особистості. Основна функція педагогічної рефлексії виявляється в стимуляції процесу професійної ідентичності особистості викладача. З допомогою рефлексії педагог може не тільки зрозуміти межі власного професійного досвіду, але й визначити його цінність для себе та педагогічної спільноти. Рефлексивні процеси забезпечують інтеграцію суб'єктних просторів буття особистості педагога, які сприяють становленню професійної самосвідомості. Педагогічна рефлексія забезпечує пошук нового смислу та формування нових цінностей, що дозволяє викладачу долати професійні проблеми, які є фактором його професійного розвитку. Рівень розвитку педагогічної рефлексії характеризується її рангом і визначається сформованістю професійної самосвідомості педагога. Ранги педагогічної рефлексії мають зв'язок із ціннісно-смисловим ставленням до професійної діяльності як до засобу, цілі або цінності та виявляють міру прояву суб'єктності вчителя в професійній сфері. У межах нашого дослідження вважаємо, що педагогічна рефлексія має стати підґрунтям вияву творчого потенціалу особистості педагога.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретичному та практичному обґрунтуванні педагогічної рефлексії як основного чинника вияву творчого потенціалу педагога в системі вирішення професійних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джанерьян С.Т. Профессиональная Я-концепция и карьера личности / Светлана Тиграновна Джанерьян // Психология личности; под. ред. П.Ермакова, В.Лабунской. – М.: Эскмо, 2007. – С. 405-441.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учеб. для вузов / Ирина Алексеевна Зимняя. – М.: Логос, 2000. – 383 с.
3. Знаков В. Психология человеческого бытия как новая отрасль знания / В.Знаков // Психология личности; под. ред. П.Ермакова, В.Лабунской. – М.: Эскмо, 2007. – С. 106-130.

4. Карпов А. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А. Карпов. – М.: ИП РАН, 2004. – 278 с.
5. Кузьмина Е. Психология свободы: теория и практика / Е.Кузьмина. – СПб.: Питер, 2007. – 336 с.
6. Кузьмина Н. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.Кузьмина. – М.: Педагогика, 1990. – 119 с.
7. Маркова А. Психология труда учителя / А.Маркова. – М.: Просвещение, 1993. – 192 с.
8. Москаленко В. Соціальна психологія / В.Москаленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
9. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат / под ред. Ю.Кулюткина, Г.Сухобской. – М.: Педагогика, 1990. – 104 с.
10. Найдыонов М. Проблема суб'єкта в психології рефлексії / М.Найдыонов // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії; за заг. ред. В.Татенка. – К.: Либідь, 2006. – С. 197-230.
11. Рубинштейн С. Проблемы общей психологии / С. Рубинштейн. – М.: Просвещение, 1976. – 416 с.
12. Рябкина З. Личность как субъект бытия и со-бытия / З.Рябкина // Психология личности; под. ред. П.Ермакова, В.Лабунской– М.: Эскмо, 2007. – С. 132-166.
13. Семенов И. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвития / И.Семенов, С.Степанов // Вопросы психологии. – 1983. – №2. – С. 35-42.
14. Слободчиков В. Психология человека. Введение в психологию субъективности / В.Слободчиков, Е.Исаев. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 384 с.
15. Степанов С. Принципы рефлексивной психологии педагогического творчества / С. Степанов, Г. Похмелкина, Т. Колошина, Т. Фролова // Вопросы психологии. – 1991. – №5. – С. 5-15.
16. Сучасний вчитель як суб'єкт педагогічної комунікації / за ред. С.Мусатова. – К.: Наук. думка, 2003. – 96 с.
17. Щедровицкий Г. Коммуникация, деятельность, рефлексия / Г.Щедровицкий // Исследования речемыслительной деятельности. – Психология. – Вып. III. – Алма-Ата : Изд-во Казахского пед. ин-та, 1974. – С. 12-28.

Н.Л. СИДОРЧУК. ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ РЕФЛЕКСИЯ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА

Резюме. В статье проанализирована сущность и функции педагогической рефлексии. Представлена характеристика уровней педагогической рефлексии. Обоснована роль рефлексии как фактора проявления творческого потенциала личности преподавателя.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, педагогическая рефлексия, профессиональное самосознание, ранг педагогической рефлексии.

N.L. SYDORCHUK. THE PEDAGOGICAL REFLECTION AS A MANIFESTATION OF TEACHER'S CREATIVE POTENTIAL

The summary. The article analyzes the nature and function of pedagogical reflection. The characteristic of pedagogical reflection's levels is represented. Substantiates the role of reflection as a factor manifestation of creative potential of teacher's individual.

Key words: teaching activities, pedagogical reflection, professional identity, the rank of pedagogical reflection.

Одержано редакцією 21.11.2013 р.

УДК: 37 (091) (477)

О.М. СОВГАР

ВКЛАД УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ КІНЦЯ ХІХ ПОЧАТКУ ХХ СТ. В РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ ПРО ВИХОВАННЯ ЛЮДИНИ (на прикладі діяльності Юліана Романчука)

Резюме. У статті проаналізовано внесок Юліана Романчука, як одного з педагогів та культурно-освітніх діячів Галичини кінця ХІХ початку ХХ ст. в розвиток сучасної науки про виховання людини.

Ключові слова: освіта, виховання, Юліан Романчук, просвітницька діяльність.

Постановка проблеми. Україна сьогодні переживає докорінну зміну підходів до освіти, що спрямовані на розвиток людини, її особистих та культурних цінностей. Для вирішення проблем виховання та навчання сучасна педагогічна наука звертається до різних джерел, зокрема, до досвіду педагогів та просвітніх діячів минулого, без глибоко аналізу та конструктивного застосування якого неможливе успішне розв'язання поставлених завдань в сучасній педагогічній освіті. Для цього необхідно зрозуміти зв'язок педагогічних явищ із суспільно-культурними відносинами епохи і країни з метою вироблення історичної перспективи, що, в свою чергу дозволить глибше, критичніше і більш всебічно оцінити стан освітніх і педагогічних систем і прагнень сучасності, служитиме засобом формування почуття патріотизму та інтернаціоналізму. У контексті проблеми національного виховання значний дослідницький інтерес становить педагогічна думка України другої половини ХІХ – початку ХХ ст., яка означена доробком кількох генерацій визначних вітчизняних педагогів, громадських та культурно-освітніх діячів, мислителів, із якими сьогодні пов'язують початок розвитку сучасної національної педагогічної думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зацікавлення науковцями подіями окресленої доби зумовлене обсягом того значного внеску, який був зроблений видатними діячами цього періоду у розвиток вітчизняного культурно-освітнього руху, незважаючи на умови тотального приниження національної гідності, самосвідомості та етнопочуттів українського народу. Використання здобутків української педагогічної теорії та

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.	3
<i>Малафійк І.В.</i> Актуальні проблеми сучасної дидактики в площині системного підходу.	4
<i>Литвиненко С.А.</i> Використання воркшопів у підготовці майбутніх психологів до професійної діяльності.	10
<i>Вихрущ В.О.</i> Підручник для вищої школи як комплексна інформаційна модель підготовки майбутнього учителя: проблеми онтодидактики.	12
<i>Безкоровайна О.В.</i> Пріоритетні тенденції розвитку методики викладання іноземних мов та культур в контексті особистісно орієнтованого підходу.	17
<i>Богачик М.С.</i> Розвиток соціокультурної компетентності студентів-філологів засобами інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання англійської мови.	21
<i>Грицай Н.Б.</i> Методичні компетенції майбутніх учителів біології.	24
<i>Кизенко В.І.</i> Варіативна складова змісту освіти в контексті диференціації навчання.	27
<i>Корчагіна Г.С.</i> Розвиток пізнавального інтересу майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки.	31
<i>Краєвська О.Д.</i> Обґрунтування специфічних дидактичних принципів формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів-аграріїв.	34
<i>Красовська О.О.</i> Принципи відбору та структурування змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій.	37
<i>Мардарова І.К.</i> Особистісно-орієнтоване навчання студентів засобами комп'ютерних технологій.	40
<i>Міськова Н.М.</i> Сучасні технології навчання математики у підготовці студентів педагогічних факультетів.	43
<i>Пододіменко І.І.</i> Форми та методи організації навчання бакалаврів комп'ютерних наук у педагогічному процесі вищої школи Японії.	46
<i>Полюхович Н.В.</i> Створення та запровадження педагогічних програмних засобів у навчальний процес.	48
<i>Романишина Н.В.</i> Філософські засади вивчення української новелістики студентами філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів.	51
<i>Тимчук Л.І.</i> Теоретичні основи дидактики дорослих: історико-педагогічний спадок і сучасні інтерпретації.	55
<i>Астафьева Л.С.</i> Особливості виховної системи багатонаціональних вищих навчальних закладів Росії.	60
<i>Бандура Р.Р.</i> Аспекти інтегративного навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітній школі.	62
<i>Войтович О.В.</i> Емоційна компетенція у структурі професійної підготовки вихователя дошкільного закладу.	65
<i>Голуб Т.П.</i> Інтегративний фактор у професійній підготовці майбутніх фахівців технічних спеціальностей: досвід Німеччини.	67
<i>Давидюк І.В.</i> Професійно-педагогічна підготовка вчителів початкових класів до організації оздоровчо-спортивної роботи з учнями.	71
<i>Заглинська Л.В., Лукомська О.І.</i> Економічна освіта в контексті інвестиційних процесів в галузі.	73
<i>Кашуба А.А.</i> Проблема агітації та пропаганди фізичної культури і спорту для студентів педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.	76
<i>Кіндрат В.К.</i> Технологія формування національної свідомості студентів вищих навчальних закладів (ментальний компонент).	79
<i>Княжева І.А.</i> Діагностика ціннісно-мотиваційного компонента методичної культури майбутніх викладачів вищої школи спеціальності «Дошкільна освіта».	83
<i>Косарева Г.М.</i> Підготовка майбутніх вихователів до впровадження інклюзивних форм навчання в освітню практику.	87
<i>Янциур М.С.</i> Підготовка майбутніх учителів технологій до читання курсу «Людина і світ професій» на основі інформаційно-комунікаційних технологій.	90
<i>Герасименко О.А.</i> Дидактичні особливості використання наочності в процесі вивчення дисципліни «Практикум в навчальних майстернях з художньою обробкою матеріалів».	102
<i>Кострубська Т.В.</i> Теоретичні засади підготовки майбутніх судноводіїв до використання копінг-стратегій у професійній діяльності.	106
<i>Лавор О.Ф.</i> Особливості розвитку професійної компетентності сучасного вчителя.	109
<i>Балалаєва О.Ю.</i> Еволюція поняття «електронний підручник».	113
<i>Фещук Ю.В.</i> Бланк-конспект лекцій з нарисної геометрії як засіб активізації пізнавальної діяльності студентів.	117
<i>Мосіюк О.О.</i> Структура кейсу для підготовки майбутніх учителів математики до інноваційно-дослідної діяльності.	119
<i>Осіпчук Н.В.</i> Розвиток мовної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів у радянський час.	122
<i>Очеретна О.Ю.</i> Аналіз феномену «акмеологічна культура студентів вищих технічних навчальних закладів» як об'єкта наукових досліджень.	126
<i>Падалка О.І.</i> Виявлення сформованості пріоритетних педагогічних цінностей майбутніх вихователів у процесі професійної підготовки.	130
<i>Полюхович (Горбачевська) Л.Д.</i> Аксіологічне наповнення методичної спадщини Бориса Степанишина.	133
<i>Раскалінос В.М.</i> Характеристика моделі формування рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів.	139
<i>Сидорчук Н.Л.</i> Педагогічна рефлексія як вияв творчого потенціалу особистості педагога.	142

Совгар О.М. Вклад українських педагогів кінця XIX початку XX ст. в розвиток сучасної науки про виховання людини (на прикладі діяльності Юліана Романчука).	146
Трофимчук А.О. Роль науково-технічної творчості в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя технології.	148
Тюска В.Б. Творча самореалізація студентів у процесі клубної діяльності.	152
Федосова І.В. Формування студентського контингенту вищих технічних навчальних закладів (кінець XIX – 30-ті роки XX століття).	156
Фурса О.О. Професійна підготовка дизайнерів у контексті неперервної освіти.	161
Яковичина Т.В. Теоретичні основи формування педагогічної творчості в умовах вищої школи.	165
Лісова С.В. Професійна підготовка вчителя як умова забезпечення якісної освіти для всіх.	169
Дупак Н.В. Система забезпечення якості вищої освіти у країнах Західної Європи й США.	173
Казначеева Л.М. Формування культури міжособистісного спілкування студентів у процесі вивчення дисципліни “Тренінг ділових комунікацій”.	179
Олійник Л.В. Методика констатувального експерименту навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління на засадах компетентісного підходу.	182
Козяр М.М. Інноваційні підходи до формування графічних знань із побудови зображень у майбутніх фахівців технічної галузі під час вивчення нарисної геометрії та інженерної графіки.	186
Кочубей А.В. Інтеграція як ефективне методичне явище в процесі підготовки студентів технічного вищого навчального закладу.	190
Дмітренко Н.Є. Застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій у процесі інтеграції навчання в інформаційному суспільстві.	193
Сілкоча Е.О. Застосування індивідуальних навчально-дослідних завдань для студентів у процесі вивчення методики викладання математики у початковій школі.	196
Кузьмук Л.І., Анікіна О.П. Виховання толерантності у старших дошкільників.	200
Казанцева Л.І. Культурологічний підхід до навчання дошкільників української мови в полікультурному просторі південно-східного регіону.	203
Гушак Ж.М. Впровадження професійно зорієнтованого тренінгу майбутніх педагогів у систему викладання навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності».	210
Відомості про авторів	213